

NAGY TAMÁS

Wekerlei Társaskör Egyesület

Különleges ünnepsorozatot él meg ebben az évben Budapest, és ezen belül Kispest sajátos hangulatú városrésze, a Wekerle-telep. 2008-ban ünnepli centenáriumát. A főváros és a kerület rohanó életében barátságos kis sziget e városrész. Különleges, kettős születésnapot ül: száz éve, 1908-ban határozta el a telep felépítését az akkor regnáló Wekerle-kormány, és ugyancsak idén novemberben lesz az első polgári magyar miniszterelnök, dr. Wekerle Sándor születésének 160. évfordulója, akitől a telep építésének ötlete származott.

A Wekerle-telep mindmáig olyan világépítészeti kuriózum, amelyet méltán tart számon a nemzetközi építész-szakma, és amely otthonosságával, különleges közösségteremtő és -megtartó erejével például szolgálhat a modern, XXI. századi, ugyanakkor hagyományörző városi közösségi létformának. Jellegzetes építészeti környezete sajátos életformát teremtett. Mindez nyilvánvalóan döntő súllyal esett latba, amikor a városrész néhány éve Magyar Örökség Díjban részesült.

„Jóváhagyatik a pénzügyminiszternek az az intézkedése, amellyel néhai Sárkány József örökösének a Kispest község határában fekvő 472 ezer négyyszögöl kiterjedésű ingatlanait négyyszögölenként 6 korona 50 fillér vételár kikötése mellett a királyi kincstár részére megvásárolta. (...) Felhatalmaztatik egyúttal a pénzügyminiszter, hogy 12 millió korona erejéig egyszerű kivitelben munkáslakásokat építhessen, és azokat az állami és más üzemek munkásai, esetleg alkalmazottai részére bérbe adhassa.” Az 1908. évi XXIX. törvény miniszteri indoklásában dr. Wekerle Sándor miniszterelnök és pénzügyminiszter így fejtette ki, hogy

a kormány gazdasági intézkedéseivel a nemzet egyetemes érdekeit és a nép jólétének emelését tűzte ki célul. A telep az állam által alkalmazott munkások számára épült; így ott elsősorban vasutasok, postások, rendőrök és állami nyomdászok kaptak bérleményt.

“Megfelelő és az egyén gazdasági erejéhez mért otthon első alapja az elégedettségnek, jelentékeny tényezője az egészségnek, ápolója és fejlesztője az erkölcsnek, emeli a munkakedvet, fokozza a munkaképességet, szilárdítja a földhöz és hazához ragaszkodás kapcsait.” Miniszteri expozéjában az országgyűlés nyilvánossága előtt tett tanúbizonyságot szociális elkötelezettségéről is. A telep építése során Wekerle új városépítési koncepciót valósított meg. Pénzügyi-városfejlesztési terve a kiegyezés utáni fellendülésre épült. Megélnékült a nagyipar fejlődése, üzemek létesültek, s a polgári fejlődést szolgáló jogi, oktatási, egyházi, egészségügyi, közlekedési, népjóléti, kulturális, gazdasági, pénzügyi és katonai intézmények kezdték meg működésüket. A XIX. század utolsó huszonöt évében Budapest lakosságának száma a két és félszeresére nőtt. A századforduló után a vidéki kisvárosokból és a falvakból az ipari településekre – elsősorban a fővárosba és környékére – özönlött a földjét elvesztő, munkalehetőséghez a lakóhelyén nem jutó, nincstelen parasztság tömege. Az ipar munkáskezrek százezreit követelte meg.

Az egykor Kispesti Állami Munkástelepnek nevezett, ma Wekerletelepként ismert kispesti „lakótelep”, a kertváros, ma száz éves. Az első lakosoknak felnőttként vált otthonává az újonnan épült telep. A többségükben állami munkások, postások, vasutasok, a tisztas szegénység és a szerény jólét szűk határa között élő, az ország különböző vidékeiről származó emberek többsége büszkén vallotta és vallja magát „wekerleinek”. Ezt a folyamatot minden bizonnyal elősegítette az életkörülmények hasonlósága, a lakásbérlet közös gondjai, az otthontelenség vágya és az első telepeselekben mindenütt meglévő összetartozás érzése. Ma már a harmadik-negyedik generáció él a telepen, magánkézbe került a házak többsége, sok a nyugdíjas, idős ember. Jelentősen változtak az embereket mozgató érzelmek, érdekek.

A telep minden épülete állami kézben volt. Mind a lakók, mind az üzlethelyiséget használók bérlők voltak. A rendeltetésszerű használat előfeltételeinek megteremtéséről, a helyiségek karbantartásáról, a telep csinosításáról és tisztántartásáról már az építésével egyidejűleg a Pénzügy-

minisztérium gondoskodott – létrehozta a Gondnokságot. Ennek hatáskörébe utalta minden, a telep épületein, üzemi és egyéb berendezésein szükségessé vált apró javítások elvégzését, a köztisztaságra és a javak megőrzésére irányuló gondoskodást, a lakások bérbeadását, és a bérnek a lakóktól való beszedését és elszámolását, valamint a munkástelepen épült bérházakra megállapított szabályok betartásának ellenőrzését. A telepen épített bérházakra vonatkozólag a bérlőnek a háztulajdonoshoz való viszonyát és a bérlettel megszerzett jogait és vállalt kötelezettségeit a „Házirend” szabályozta. A gondnoki hivatal vezetőjének Wekerle Sándor Győri Ottmárt nevezte ki. Ő volt az a pénzügyminisztériumi földmérő mérnök, aki a telep parcellázását vezényelte le, majd megtervezte a telep utcahálózatát. A főtér Kós Károly terve alapján valósult meg.

A telepnek első, egymásnak teljesen ismeretlen és idegen lakói kezdetben az összeismerkedés és a családok közötti társadalmi kapcsolat megteremtésének céljából tartottak minden megkötöttség és szabály nélküli összejöveteleket. Ezekből az összejövetelekből alakult ki 1910-ben a telep első szervezett társadalmi és kulturális egyesülete, a Kispest-Munkástelep Lakóinak Társasköre, amelynek szellemi utódja a ma is működő Wekerlei Társaskör Egyesület. Az egykori társaskör célja a telep lakói között szorosabb társadalmi viszony létesítése, a közös gazdasági érdekek védelme, és a nemzeti irányú művelődésnek a lakosok körében való terjesztése volt. A társaskör szervezése a munkástelep tanítói karán kívül főképpen Győri Ottmár akkori telepgondnok nevéhez fűződik, akiben a telep lakossága minden nemzeti irányú, társadalmi, kulturális és jótékonsági törekvésében évtizedekig a legönzertlenebb támogatóját tisztelhetette.

Az 1910-ben megfogalmazott Alapító okiratban a következő célokat tűzték ki: „a könyvtár fenntartása, különféle napi, -heti és szépirodalmi lapok tartása, multságok, estélyek és szórakoztató összejövetelek rendezése, továbbá anyagi és társadalmi jólét előmozdítása által tagjainak hasznos előnyöket nyújtani és a társas együttélést ápolni.”

A kör tagjai tiszteletbeli és rendes tagokból állt. A rendes tagok száma 2 074 fő, a tagsági díj 2 000 korona volt. A legtöbb – a körön belül szerveződött – alosztály ezen felül saját pénztára javára szedett tagdíjat. A telep gondnoksága mindig figyelemmel kísérte a társaskör munkáját, és támogatta anyagilag is: biztosított egy négy munkáslakásból álló he-

lyiséget, mely erre a célra lett átalakítva, valamint a pénzügyminisztérium jóváhagyásával ingyen, később mérsékelt befizetés ellenében.

A társaskör keretein belül minden kulturális törekvés helyet talált és érvényesült. Az életkoruknál fogva társasköri tagságra még nem érett fiatalok részére alakították meg 1911-ben a Kispesti Munkástelepi Ifjúsági Egyesületet, „(...) a tanköteles kort túlhaladott ifjúságnak a hazafias érzületben, a vallás-erkölcsös életben való továbbnevelésre, illemre, mértékletes életmódra szoktatása, és a hasznos ismeretekben való továbbképzése céljából.” Az első világháború után erős mozgalom indult meg a kulturális élet fejlesztése terén. A háború, és az azt követő két forradalom nemcsak az iskolázás tervszerű, fokozatos fejlődésében okozott nagy visszaesést, és hagyott nagy hiányokat, hanem a néplélek alakulására is igen kedvezőtlen befolyást gyakorolt.

A háború után a munkástelep az elsők közé tartozott, akik megteremtették a Szabad Lyceum intézményét, ami a magasabb iskolát végzett emberek további művelését kívánta szolgálni. A Wekerletelepi Szabad Lyceum alapjait a Wekerle Állami Munkástelep Lakóinak Társasköre támogatásával, annak helyiségeiben rendezték meg, kezdetben gyér látogatottság mellett. A lyceum vezetősége nagynevű tudósokat, elismert szakembereket nyert meg előadóknak, így idővel az érdeklődés a lakosság mind szélesebb rétegeire terjedt át. A Kispest-Munkástelep Lakóinak Társasköre sokáig a telep életét is meghatározó jelentőségű szervezet volt.

A Wekerle-telep 1945-ig zárt település volt. A lakók többsége úgy kapott lakást, hogy egyes területeken azonos, vagy hasonló üzemekben – pl. MÁV, Posta – dolgoztak. Egymással könnyen ismerkedtek, a nehéz helyzetekben összetartottak, gyermekeik együtt nőttek fel. Kulturális igényük is kialakult, ebben nagy mértékben játszottak szerepet a telepi iskolák pedagógusai. A Házirend, melyet a telep Gondnoksága adott ki és ellenőrzött, a régi kispesti házirendhez képest szigorúbb volt. Büszkék voltak a telepiek Wekerle rendezettségére, a Főtérre, a kisebb terekre, ezeket is védték, óvták. A telepi gondnokságnak saját kertészete, növényzaporító telepe volt, így mindig egészséges, üde növények kerültek ki a telep levegőjének javítására.

Ezek az előnyök és lakossági kötöttségek 1945 után megváltoztak. 1949-től hangulatilag is befolyásolták a wekerleieket. Terjesztették Kispes-

ten és a politikai szervezetekben, hogy a legtöbb nyilas és csendőr Wekerlén lakik, reakciók, munkásarisztokraták a wekerleiek, nem lehetett hangoztatni a „Wekerle” szót, megszüntették a társaskört, helyiségét elvették, így a helyi művelődési lehetőség megszűnt, illetve az elhanyagolt mozira és pártkörzeti helyiségekre korlátozódott. Irritálta a wekerleieket az is, hogy a Fő teret nagy pénzzel átalakították, de úgy, hogy elidegenítették tőlük. A térre kártyások, kétes elemek telepedtek le. A sajátos házirendet megszüntették és az egységes Fővárosi Házirend lépett helyére, mely idegen volt a telep számára. És így – mivel a házirend nem írta elő – a lakók elhanyagolták környezetük takarítását, tisztántartását.

A társaskör újraindítását 32 wekerlei – élükön dr. Kóczán László – kezdeményezte. Bizottság alakult és így 1986-ban újból megfogalmazták, és az írásba foglalták az alapszabályt: „Az Egyesület célja a Főváros XIX. Kerület wekerlei városrész helytörténeti, településszerkezeti és építészeti, továbbá természeti értékei megóvásának és gyarapításának elősegítése, lakói jobb helyi közérzetének, a közügyek iránti nagyobb érdeklődésének, helyi lokálpatriotizmusának erősítése, közreműködés a városrész rendjének, tisztaságának javításában. Wekerle szépítésében, építésében, környezetrendezési és közlekedési rehabilitációjában, a lakosság bevonása fejlesztési elképzelések és tervek megvitatásába és megvalósításába, ennek érdekében egyéni és társadalmi erők összefogásával közösségi létesítmények létrehozása és működtetése, továbbá a társadalmi akciók kezdeményezése, szervezése a baráti, jószomszédi kapcsolatok és a társasági élet erősítése, a hagyományok irodalmi, művészeti, sport emlékek felkutatása, gondozása, ilyen jellegű és egyéb közösségi programok rendezése.”

A Wekerlei Társaskör Egyesület (továbbiakban: WTE) alapszabályát az egyesület 1986. május 29-én megtartott alakuló közgyűlése fogadta el. Ezt követően a WTE működése során nyert tapasztalatok, valamint a rendszerváltás szükségessé tették az alapszabály kisebb-nagyobb módosítását. Az egyesület székhelye is megváltozott, a korábbinál lényegesen nagyobb alapterületű és komfortosabb székhelyre. A tagsággal kapcsolatos rendelkezések változatlanok maradtak, de a tagdíj emelésére szükség volt. Az 1910-es alapszabályban a tiszteletbeli tagok tagsági díjat még nem fizettek, a rendes tagok beiratkozási díja 50, tagsági díja havi 20 fillér volt. Ezek az összegek változtak most úgy, hogy tiszteletbeli és rendes tag is köteles lett tagdíjat fizetni; különbség csak annak nagyságában volt

(önálló keresettel rendelkezők 100 forint, nyugdíjasok és önálló keresettel nem rendelkezők 50 forint, pártoló tagok [személyek, jogi személyek] 200 forint). A szervezet bevételi forrásai a tagdíjak, rendezvények bevételei, különböző személyek és szervek támogatásai, adományai. Az egyesület testületei változatlanok maradtak (közgyűlés, vezetőség, elnökség, ellenőrző bizottság), a működési rend módosításra szorult, a hatékonyabb és rugalmasabb működés érdekében. Változott a közgyűlések közötti idő, a közgyűlés összehívásának a módja szélesebb lett – a médian keresztül történő összehívás lehetősége olcsóbb és hatékonyabb.

A WTE vezetősége azon fáradozik, hogy az 1910-ben alakult elődjének szellemiségét követően a társaskör életébe bevonja a tagságot, Wekerle polgárait. Igyekszik olyan foglalkozásokat, klubokat, rendezvényeket szervezni, melyek a tagságot és Wekerle lakóit megmozgatják. A WTE 1986-ban történt (újja)alakulásától hosszabb-rövidebb életű közösségi programok, különféle klubok, szakosztályok szerveződtek. Jelenlegi klubjaink: polgárőrök, közös képviselők, egészséges életmód, építészek, Dauner János (25 évig volt karnagy a telepen) Baráti Kör, Őszikék (idősebb korúak klubja), Kalandklub (kamaszoknak), rádióamatőr, építészek fóruma.

Van saját kiadású újságunk, a WEKERLE, melyet negyedévente 6000 példányban nyomtatunk ki, és minden háztartásba ingyen eljuttatunk.

Kispestnek ez a része nemcsak Magyarországon, de Európa szerte is híres. A XX. század legelején az angol Arts & Crafts kertváros-mozgalom és a magyar népi szecesszió egymásra találásának gyümölcse. Wekerle ma sem csupán egy európai viszonylatban is páratlanul harmonikus épületegyüttest jelent, hanem elsősorban az itt élő emberek között kialakult és a kornak megfelelően állandóan változó, mindig megújuló harmóniát. A kertváros lakói életmódjukkal is igazolják: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Élni akarásukat, lokálpatriotizmusukat a telepen élő mérnökök, művészek, értelmiségiek egy kis csoportjának közös alkotása, a Wekerlei Életfa hirdeti. A telep közösségi életének fenntartására, a közösség összetartására irányul a Wekerlei Társaskör Egyesület tevékenysége.

Wekerle-telep polgárai Kispest Önkormányzatának együttműködésével és támogatásával nagyszabású programsorozattal készült fel a centenáriumra. A Wekerlei Társaskör Egyesület élére állt a törekvésnek: csaknem egy éven át tartó, magas színvonalú, gazdag ünnepi ese-

ménysorozatot állított össze, melynek hírére megmozdultak a wekerleiek: segítők sokasága vett és vesz részt az előkészületekben és a megvalósításban. A Wekerle civil társadalma önkéntes munkájával, Kispest önkormányzata pénzzel, szervezőmunkával és erkölcsi támogatással járul hozzá a közel 100 esemény, program előkészítéséhez és megvalósításához; felvállalva egy nemcsak fővárosi és országos, hanem nemzetközi szinten is figyelemre számot tartó ügyet. A Wekerle-telep Kispest, a főváros, és az egész ország büszkesége, igazi hungaricum. Százéves születésnapjának méltó ünneplése ezért közös ügyünk, amelyre határon belül és határon túl is büszkék szeretnénk lenni.

Az eseménysorozat részben új elemekre épül, de a hagyományos programokat (Wekerlei Napok, Wekerlei Székelykapu-Futás, Wekerlei Székelykapu Napok) is a centenárium jegyében rendezzük. Ez utóbbiak ünnepi formát öltenek, és tudatosan hivatkoznak a centenáriumi ünnepségsorozathoz való tartozásra.

Kiemelt jelentősége van egy eljárási folyamat elindításának, melynek sikeres bevégzése után a Wekerle egységes műemléki védettséget élvez majd. Ennek eredményeként díszkivilágítást kapnak egyes épületek (Zrumeczky-kapu, katolikus templom), ismertető-, üdvözlő- és emléktáblák, valamint egységes telepi, belső információs és irányító táblarendszer segítik a tájékozódást; megszépülnek Wekerle-telepi terek is.

A kerületi és a wekerlei kiállítótermekben, továbbá a szabadtéren a teplel és a centenáriummal kapcsolatos kiállítások váltják egymást. Három kiadvány megjelentetése is gazdagítja a programot. Helyi jelentőségű, és országos programokat érintő sporteseményeket is rendezünk. Rendszeresen működik majd a Wekerlei Pódium, a telep kulturális szalonja és a Wekerlei Filmklub.

Különleges, egyedi programokat is terveztünk, mindkettő óriási sikerrel zárult: művelődéstörténeti játszóház – „100 éve játszották”; az „István a király” élő előadása.

A centenáriumi program az őszy folyamán csúcsonyul ki. Szeptemberben nemzetközi tudományos ülészak értékelte az építészeti örökséget, és vont mérleget arról, miként sáfarkodtunk a ránk hagyott kincscek. A XVII. Wekerlei Napok mintegy előkészítője volt az október-novemberi események sorozatának. Ennek négy kiemelkedő eleme: a Wekerlei Életfa felállítása; centenáriumi ünnepi istentiszteletek; Wekerle

Sándor szobrának felállítása; ünnepi műsor egy fővárosi színházban. Az egy éven át tartó centenáriumi eseménysorozat keretében a wekerleiek egy már régóta dédelgetett álma valósulhat meg 2008 novemberében: szobrot állítanak Wekerle Sándornak. Kispest önkormányzata meghívásos pályázat keretében öt szobrászművészt kért fel az első polgári miniszterelnök szobrának elkészítésére. A pályázatra két pályamű érkezett, a szoborterveket a wekerleiek megnézhették és véleményezhették. Teljes mértékben egyik szoborterv sem nyerte el tetszésüket, ezért a Kispest önkormányzata további egyeztetéseket folytatott a két pályázó szobrásszal. Eredményesen: Péterfy László új műve fogja gazdagítani a főteret. Az önkormányzat és a wekerleiek egyaránt elköteleztek voltak abban, hogy 2008 novemberében ünnepélyes felavatásra készen ott kell állnia Wekerle Sándor szobrának a Kós Károly téren, hogy az egykori miniszterelnök – immár szoborként – részese lehessen az általa létrehozott városrész ünnepének.

Az emlékévként 2008. január 26-án, a farsangban, egy társasági esttel kezdődött, ősszel csúcspontra ér, majd 2009. farsangjában zárul.

A wekerleiek lelkesedéséből, kerületi összefogásból, helyi és országos források mozgósításából megvalósuló Wekerle Centenáriumi program-sorozat a 2008. esztendő különleges színfoltja helyi-, országos, és nemzetközi szinten egyaránt. Olyan – jelenkori történelmünkben ritka – esemény, mely bár kizárólag pozitív elemekből építkezik, mégis a vezető hírek közé, a címlapokra kerülhet.

A telep egyik szimbóluma – a Zrumeczky-kapu a 20-as évek elején
(Wekerlei Társaskör Egyesület)